

wie zich wil verdiepen in de geschiedenis van de Bestandstwisten. Zo ligt er nu een uitgave voor ons die eigenlijk weinig meer te wensen overlaat. Helaas dertelt ook heden ten dage het zeldzaamheid nog door de moderne technieken, zoals in de inhoudsopgave, waar de paginnummers op enkele plaatsen de verkeerde bladzijden geven, zodat bijvoorbeeld de indruk wordt gewekt dat de receptie van Grotius' boekje wordt afgedaan met nog geen pagina, terwijl er toch twaalf voor zijn uitgetrokken.

De Latijnse tekst van de *editio princeps* wordt gemakkelijk toegankelijk gemaakt door de vlot lopende Engelse vertaling. De appendices geven, behalve de al genoemde vele briefcitaten, verschillende teksten van contemporaine publicaties die direct verband houden met Grotius' boek. Namen, begrippen, historische feiten en citaten worden consciëntieus toegelicht in het commentaar. Hierbij speelt natuurlijk de persoonlijke keuze van de bezorger een grote rol. Die spoort niet altijd met de wensen en verwachtingen van de gebruiker van het boek. Soms zou deze iets meer willen vernemen, soms ook verzucht hij 'Waarom nu zo uitgebreid'? Een goed voorbeeld is de vraag welke studenten van het Leidse Statencollege, een opleiding voor predikanten, hebben gewerkt aan een van de manuscripten van het boek. Om toch maar geen enkele mogelijkheid uit te sluiten worden alle studenten die in 1613 het college bevolkten thuisgebracht. Daarbij wordt echter dan weer geen gebruik gemaakt van een uitgebreid artikel uit 1975 waarin alle bursalen van het jaar 1615 uitvoerig zijn behandeld.

Deze uitgave van de *Pietas* is het derde recent uitgegeven theologische werk van Grotius, na de publicatie van diens *Meletius* (nooit eerder uitgegeven) uit 1988 en de *Defensio fidei catholicae* (1617) uit 1990. Het plan om de reeks voort te zetten heeft echter schipbreuk geleden. Andere prioriteiten zijn gekozen door het Constantijn Huygens Instituut dat nog tekent voor deze publicatie. Misschien dat nog een enkel theologisch werk van Grotius in een nieuwe uitgave het licht zal zien, maar het zal nog lang duren voordat we de beschikking hebben over moderne edities van alle *opera theologica* van het genie Grotius. Dat valt te betreuren, maar laat nu de vreugde om wat er wél is toch maar de overhand hebben op de spijt om wat (nog) niet kan worden gerealiseerd.

C. S. M. Rademaker

R. Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Amsterdam-Antwerpen: Arbeiderspers, 1996, 406 blz., f59,50, ISBN 90 295 3486 9).

Afgezien van *De laatste der Arkels* heeft geen kinderboek mijn liefde voor de geschiedenis meer aangewakkerd dan Stamperius' *Het leven van Michiel de Ruyter*. Men las en herlas het boek als tienjarige en zwol van trots dat Nederland een held met zo'n onkreukbaar en plichtsgetrouw blazoën had voortgebracht. Tegelijk sneed het door de ziel dat zo'n man door de regenten en Willem III in zijn laatste levensjaren op zo'n minne wijze was bejegend en op zo'n verschrikkelijke manier ver van huis aan zijn einde was gekomen. Natuurlijk bevroedde men als kind niet dat dit meeslepend epos van a tot z was gebaseerd op de onwaardeerbare levensbeschrijving van Gerard Brandt uit 1687, die met een nationalistisch sop was overgoten. Onwillekeurig moest ik tijdens het lezen van het onderhavige werk aan deze lang vervlogen tijd denken en vroeg ik mij wat verbaasd af in welke opzichten deze wetenschappelijke studie nu eigenlijk een ander licht op de zeeheld werpt dan het stokoude kinderboek.

De faam van Michiel de Ruyter staat in geen verhouding tot het aantal biografieën dat over hem is verschenen. Na Brandt, die de mythe vorm heeft gegeven en zijn roem heeft gevestigd, is er in drie eeuwen maar één boek van belang uitgekomen: de biografie van P. J. Blok uit

1928. Terecht benadrukt de auteur daarom de behoefte aan een nieuw werk, gebaseerd op nauwgezet archiefonderzoek, dat definitief afrekent met alle mythen en anekdoten. Zijn boek zou aan dat doel beantwoorden. Hij heeft gekozen voor een beschrijvende aanpak, met de scheepsjournalen en brieven als uitgangspunt. De lezer kan de duizelingwekkende carrière van De Ruyter stap voor stap volgen en zijn tragische einde lang van tevoren zien aankomen. De auteur tekent hem als een man van de praktijk, van grote moed, van diep geloof, van extreme plichtsbetrachting, van zeldzame bescheidenheid en met veel charisma; voorwaar, allesbehalve een verrassend beeld! Het verloop van de zeeslagen komt vrij uitvoerig aan de orde; opmerkelijk zijn het terughoudend oordeel over de Tweedaagse Zeeslag en het wegredeneren van De Ruyters aandeel in de tocht naar Chatham. Het familieleven passeert in ijltempo de revue. Uitvoeriger gaat de auteur in op de private uitrusting van de oorlogsschepen; de kostenpenningen voor de virtualiën verklaren in sterke mate het aanzienlijke vermogen dat De Ruyter bijeen heeft kunnen schrapen. Het boek illustreert, zonder dat hierop enige nadruk wordt gelegd, dat het rampjaar een metamorfose op de vloot, in het staatsbestel en bij de bevolking teweeg heeft gebracht.

Ongetwijfeld heeft de auteur voor een onderhoudend en zelfs meeslepend boek gezorgd; men kan het tijdens het lezen steeds moeilijker wegleggen. Toch blijft de schrijfstijl opmerkelijk vlak; het onderwerp biedt veel meer dramatische mogelijkheden. Storend is het banale woordgebruik op ingrijpende ogenblikken. Twee voorbeelden. 'Het familieleven verliep echter minder goed dan gehoopt!': ruim negen maanden na het huwelijk van De Ruyter overleden zijn vrouw en dochter (23). De oudste zoon stierf al op zeventienjarige leeftijd: 'De geboorte van een dochter... zal het verdriet enigszins hebben verzacht' (89). Dergelijke zinsneden zijn tekenend voor het gebrek aan inlevingsvermogen van de auteur. Er wordt ook geen poging gedaan de hoofdpersoon psychologisch te ontleden. Deze komt daarom niet werkelijk tot leven en houdt de één-dimensionale trekken van de held uit een jongensboek. Even ernstig is de beschrijvende benadering. De auteur gaat zelden uit van een duidelijke vraagstelling, zodat het verhaal hoofdstuk na hoofdstuk voortkabbelt naar de fatale afloop; een poging tot analyse of verklaring blijft doorgaans achterwege. Het werk heeft daarom iets oppervlakkigs; de lezer wordt nauwelijks aan het denken gezet, maar veeleer, zoals in een jongensboek, in een bepaalde sfeer gebracht. Het beeld dat de lezer wordt opgedrongen lijkt sterk op het traditionele; er is nauwelijks sprake van ontmythologisering, terwijl anekdotes met smaak worden gememoreerd. In feite heeft het verhaal iets tijdloos en had het tientallen jaren geleden geschreven kunnen zijn. Nieuwe inzichten met betrekking tot het staatsbestel en het zeewezen blijven buiten beschouwing; juist de bestudering van het opperbevel van De Ruyter tegen de achtergrond van het gezag van de Staten-Generaal, de Staten van de provincies, de admiraliteiten en de kapitein-admiraal en tegen de achtergrond van de transformatie van het zeewezen had het boek meerwaarde kunnen geven. Talloze kleine onjuistheden demonstreren dat de auteur in het politieke krachtenveld niet geheel thuis is. Dat verklaart wellicht waarom hij zich volkomen op de hoofdpersoon heeft gefixeerd en deze veel te veel heeft geïsoleerd uit de context. De betrekkingen met Johan de Witt worden als enige uitgediept, maar alleen in het persoonlijke vlak. Een analyse van de partijstrijd, die zo'n invloed had op de carrière, de positie en de handelwijze van De Ruyter, had hierbij beslist niet achterwege mogen blijven; deze had een aardig tegenwicht tegen de recente geschiedschrijving kunnen bieden. Nu komt de wijze waarop de auteur over de partijstrijd spreekt enigszins anachronistisch over, een gevoel dat de lezer ook bekruipt bij de vaderlandsliefde. Waarom heet het boek de *Rechterhand van Nederland* en niet 'Der Staten Rechterhand'? Zowel de titel als de inhoud van het werk doen vermoeden dat de schrijver grotere affiniteit heeft met de tijd van Van Kinsbergen dan met de tijd van De Ruyter. Dat kan een partiële verklaring zijn waarom de sfeer zo doet denken aan die van het

oude kinderboek. Men kan zich daarvan echter veel beter zelf vergewissen; de lezing is een waar genoegen.

Guido de Bruin

L. van Velthuysen, *Des principes du juste et du convenable. Une apologie du De cive de Hobbes (1651-1680)*, C. Secretan, ed. (Caen: Presses universitaires de Caen, 1995, 187 blz., ISBN 2 84133 0516).

Wij beschikken in Nederland over weinig moderne edities van onze politieke denkers uit de zeventiende eeuw. Behalve het werk van reuzen als Hugo de Groot en Spinoza is in druk bijna niets beschikbaar of in vertaling met studenten te gebruiken. Daarom is het verheugend dat de Franse politieke filosofe Catherine Secretan dit tractaat van Lambert van Velthuysen (1622-1685) in een Franse vertaling uit het Latijnse origineel *Epistolica dissertatio de principijs iusti, et decori, continens apologiam pro tractatu clarissimi Hobbaei De cive (1651)* toegankelijk heeft gemaakt. Want Van Velthuysen mag dan niet zo bekend zijn geweest als de twee bovengenoemden, hij was degene die Hobbes' denken hiermee in Nederland introduceerde. Kossmann stelde destijds al dat bij Van Velthuysen de grote vernieuwing in de Nederlandse politieke theorie was begonnen, maar voegde eraan toe dat hij door een soort naïviteit het werk van de Engelsman nauwelijks begrepen scheen te hebben. Dat is niet het standpunt van Secretan. In haar inleiding verbindt zij het verschijnen van het boek zonder meer met de plaats die Van Velthuysen, cartesiaan uit Utrecht, medicus, filosoof en amateurtheoloog, in de maatschappij innam: hij was vanwege de stadsregering 'commissaris politiek' bij de kerk. Volgens haar wat ongelukkige formulering schreef hij 'pour les libéraux' en wel 'en faveur des positions liberales du calvinisme' en bovendien was hij naar haar oordeel erg Hollands doordat hij de waarde van een gedachte zag in haar kracht op praktische problemen te reageren. Hij reageerde dan ook fel op de verschijning van Spinoza's werk. Secretan maakt verder veel werk van het verschil tussen de oorspronkelijke editie van de *Dissertatio* en die van 1680 in de *Opera omnia*, en die laatste hebben wij, met de daarin aangebrachte veranderingen in noten verantwoord, voor ons. In 1651 wil Van Velthuysen volgens haar slechts aantonen, dat door de methode van Hobbes te volgen op rationele wijze de begrippen van goed en kwaad via de natuurwetten zijn te definiëren. In 1680 zou hij nog veel verder zijn gegaan onder terzijde schuiven van Hobbes, die nog maar één keer wordt genoemd: het ging toen niet meer om Hobbes' methode, maar om het stellen van de behoefte aan zelfbehoud (door God de mens ingegeven) als grondbeginsel, waardoor op legitieme wijze de natuurwetten kunnen worden gedetermineerd. Het is echter de vraag of hier zo veel nadruk op gelegd moet worden. De tekst maakt ons nu juist duidelijk, dat er ook moraalfilosofische en politiektheoretische implicaties zijn, die Secretan lijkt te verwaarlozen. Uitgebreid gaat Van Velthuysen in op de verzoening van individualisme en moraal. Daartoe worden in de staat de passies, die wederzijdse tegenstellingen kunnen veroorzaken, niet onderdrukt maar door het handhaven van decorum en het schaamtmechanisme als het ware gekanaliseerd: een historiserende en relativiserende werkwijze om goed en kwaad te kunnen vaststellen. De absolute overheid is wel gehouden die heersende opvatting van de samenleving te verwoorden. Deze welkome uitgave geeft ons gelukkig de kans ook die zijde van Van Velthuysens denken te leren kennen.

E. O. G. Haitsma Mulier